Kollár Ferenc

KISHEGYES

Időutazás 250 év térképeivel

Magyar Kultúra Emlékívek Kiadó
2017.

Kollár Ferenc

KISHEGYES
Időutazás 250 év térképeivel

Kiadó:
Magyar Kultúra Emlékívek Kiadó

Nyomda:
E-Press Nyomda

ISBN 978-615-80152-7-1

Minden jog fenntartva.
A kiadvány egyetlen részlete sem sokszorosítható
semmiféle formában a kiadó engedélye nélkül.

HEGYES TÖRTÉNETE*

Kishegyes nevű helységgel először 1476-ban találkozunk, midőn a Maróthiak tiszavidéki birtokait említik. A Kis- és Nagy-Hegyessel együtt felsorolt helységekből következtetve, az említett helyek kétségkívül a mai Kishegyes határában voltak. Ez a vidék akkor Csongrád vármegyéhez tartozott és az 1520-21. évi Csongrád vármegyei dézsmalajstromban szintén ott találjuk Nagy- és Kis-Hegyest. A török defterek is felsorolják a szabadkai nahijében e két helyet. Kis-Hegyes 1580-82-ben és 1590-91-ben 18 adózó házzal, Nagy-Hegyes 1580-ban 17 és 1590-ben 23 adózó házzal szerepel. A lakosság már 1578-ban szerbekből állott. Az 1652. évi Wesselényi Ferencz-féle urbariumban Kis-Hegyes is fel van említve. 1855-ben Nagy-Hegyes, Kis-Hegyes Wesselényi Ádám birtoka volt.

A török hódoltság után is, 1703-ban, még ismerik e két pusztát törökkori kis falvakként. 1737-ben Mali-Hegyes puszta Masity Radivoj verbászi bírónak volt bérbe adva, Veliki-Hegyes pedig a turiaiaké volt. 1740 körül panaszolja a vármegye, hogy e két pusztát is a pétervároadi milícia használja. Cothmann kamarai biztos Kuláról meglátogatván Veliki-Hegyes pusztát, azt mint a kula-topolyai út közepén fekvő helyet, telepítendőnek jelöli ki. Innen átment Mali-Hegyes pusztára s azt is idővel betelepítendőnek tartja.

Az 1768. évi kamarai térképen Nagy-Hegyes puszta Topolya és Emuzsics déli szomszédjaként van feltüntetve és a rajta átfolyó Krivája ér déli partján, régi templom helye is jelezve van. Nagy-Hegyessel párhuzamosan s tőle kelet felé van Kis-Hegyes puszta, mely Szikityig terjed. Találkoztak is csakhamar békésvármegyei római katolikus magyarok, főképpen Szt.-Andrásról, akik bizonyos szabadságok mellett hajlandók voltak itt letelepedni. Krusbér, bácsi kamarai jószágigazgató és Grassalkovics kamarai elnök is 1768-ban hívja őket, 1769. tavaszán leginkább Békés vármegyei nép költözött ide. A falu maga Kis-Hegyes pusztán épült, a Krivája patak völgyében, s azért a falu is Kis-Hegyes nevet nyert. Sajátságos, hogy ennek ellenére az 1770-ben használt első pecsétjének körirata német és neve: „Mariatheresiastadt 1770". Ezt a német nevet sehol másutt és máskor nem találjuk többé.

A katolikusok parókiáját és plébániát 1776-ban alapították, és az anyakönyvi bejegyzések (matrikulák) is ez év óta léteznek. A Szent Anna tiszteletére szentelt templom 1788-ban épült (39.5×14.75 m térfogattal) és 1851-ben megújíttatott. Filiálisai: Bácsfeketehegy, az 1526 előtti Fekete-Egyház, Szeghegy, az 1526 előtti Szegegyház plébánia és Töviskes-puszta. Adminisztrátorok: 1776-96 Vidor István, 1791-1803 Trsztyánszky János, 1804-től Kollonits László. Plébánosok: 1885-30 Nagy Imre, 1831-46 Kincsey József, 1841-66 Botka Mihály, 1867-től Ballassy Endre. A templom ma is működő orgonáját Kovács István szegedi orgonakészítő mester készítette.

A templom mai, végleges alakját 1939-ben nyerte el. A főoltáron kívül három mellékoltára is van, amelyek leegyszerűsített barokk stílusban épültek. Joseph Franciscus Falconeri mester alkotása a főoltár képe, amit 1791-ben festett Budán. Szent Annát és Szent Joákimot köztük a Boldogságos Szűzzel ábrázolja. Az második oltáron két kép található – az egyik Szent Józsefet ábrázolja a kis Jézussal a karján, a másik Nepomuki Szent Jánost a börtönben. A két kép Than Mór jeles festő alkotása. A harmadik mellékoltár a Lurdes-i barlangban van, műkőből készült 1938-ban Molczer Károly mérnök tervei szerint Siller Jakab kőműves mester kivitelezésében, aki egyben a három kórust is készítette.

Hegyes-, vagy Kis-Hegyes néven a falut 1783-ban felmérték és úrbérileg rendezték.

Az 1785. évi úrbéri összeírás szerint Hegyesen csupa magyarok laktak, s pedig 214 gazda és 21 házas zsellér. Az egész határban 178 1/2 telek volt,

---

** Hegyes története című bevezetőhöz Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai, valamint Iványi István: Bács-Bodrog vármegye községei c. munkái kerültek felhasználásra.*

továbbá 2 szabad és 16 2/4 elhagyott telek. 1788-ban épült. római katolikus temploma. Sok iparos lakta, 1815-ben kaptak céhszabadalmat a kovácsok, takácsok stb. 1819-ben a kéményseprők. A község földesura 1848-ig a királyi kincstár volt.

Hegyesre és környékére nevezetes esemény volt az 1849. év július 14-én itt vívott csata, melyben Guyon magyar tábornok fényes győzelmet aratott Jellasicson. A csata emlékére a három szomszéd helység: Feketehegy, Hegyes és Szeghegy közös hármas határán, az 1887. július 17-én emelt emlékszobrot leplezték le ünnepélyesen. A szeghegyiek azonban maguknak és határuknak vindikálván a dicsőséget, 1895. aug. 11-én maguk is állítottak fel egy honvédemléket. A hegyesi határban a Ligerpart (táborhely) nevű határrész is megörökíti amaz eseményt.

Van itt egy Strázsahegy nevű halom, a hol az 1860-as években kincset akartak ásni, de csak csontokra találtak, a melyek állítólag avarkori sírokat jeleztek; valóban 1906-ban rendszeres ásatás volt itt, a mikor negyven avar sírt találtak. Bennük bögrék, gyöngyök, karcsattok, gyűrűk, függők, késnyél, szíjvégek bőven voltak s ezeket a vármegyei múzeumba küldötték be.

A községtől éjszak felé a Várhegy nevű romok maradványai látszanak, melyek régebben a szántást is gátolták, sőt az öreg emberek itt látott pincékről is regéltek. A község határát 1865-ben tagosították, azóta több tanya épült a külső földeken. Nagyobb birtokuk van itt Kiss Károly, özv. Pecze Péterné és Kriszhaber Simon birtokosoknak.

Hegyeshez tartozik Töviskés puszta is, mintegy 200 római katolikus lélekkel. 1869 óta Kishegyesen Olvasókör is van, kis könyvtárral. A község határa 14.121 hold, ebből 877 hold a községé.

Az 1890. évi népszámlálás szerint Kis-Hegyes nagyközségben 5559 lélek volt 976 lakóházban. Ezek anyanyelv szerint 5278 magyar, 247 német, 13 ruthén, 10 tót s 8 egyéb nyelvű; vallás szerint pedig 5108 római katolikus, 184 evangelista, 182 izraelita, 52 református, 13 görög katolikus és 19 egyéb keresztény.

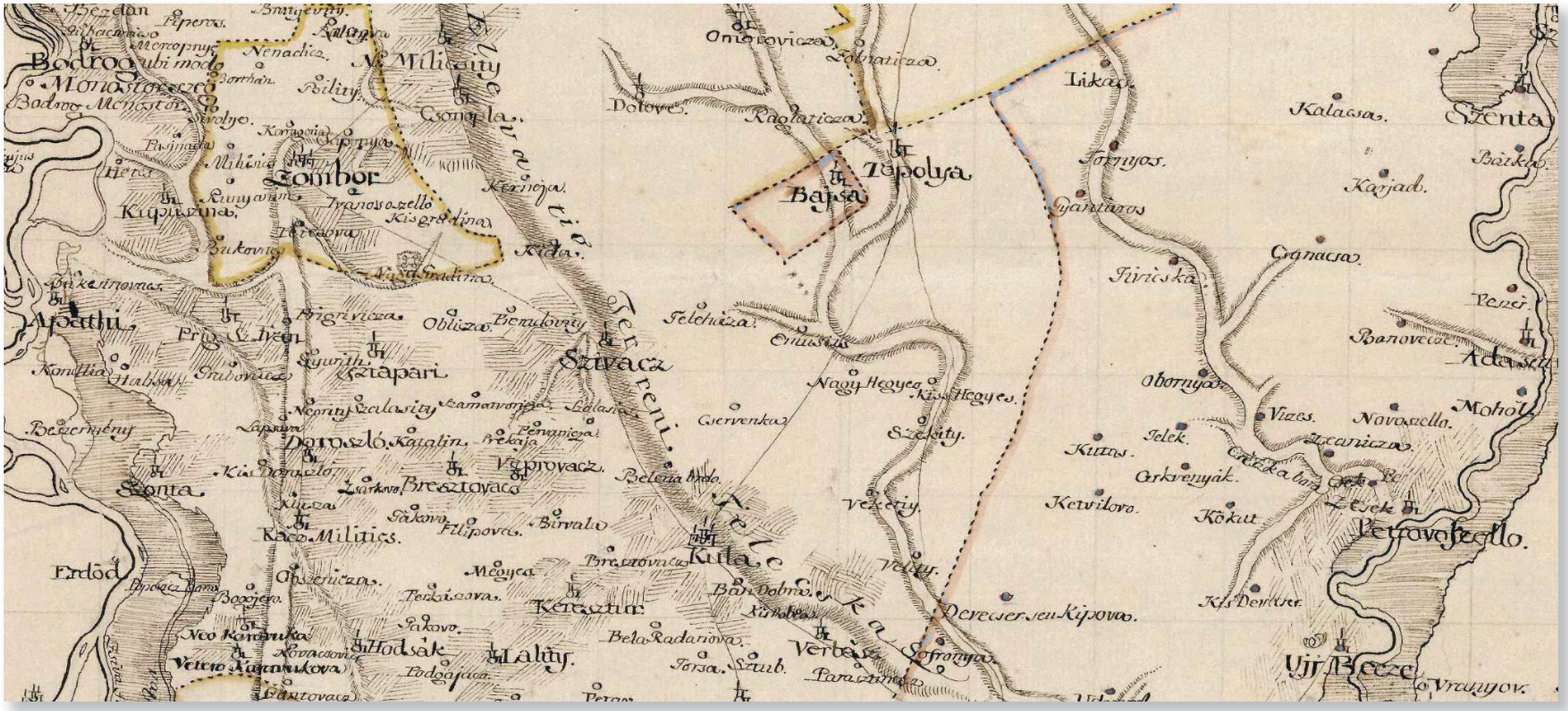
A község határa 14.121 katasztrális hold, ebből 377 hold a községé (334 nem használható). Kiss Ábel és más Kissek, Vichard és Kriszhaber a leggazdagabb földbirtokosok.

Az 1900. évi népszámlálás szerint Kishegyes nagyközségben 5679 lélek volt, 1134 lakóházban. Anyanyelv szerint 5505 magyar, 139 német, 9 tót, 20 kisorosz, 5 szerb, vallás szerint 5337 katolikus, 25 görögkeleti, 131 evangelista, 37 református, 145 izraelita.

A rendszeres orvosi ellátás 1826 óta folyamatosan működik a településen. 1874-ben szervezték meg az önkéntes tűzoltó testületet. Az óvodát 1896-ban alapították. Gyógyszertára 1903 óta van a falunak, ennek első bútorzata is látható a könyvtárban. A XVIII. század végétől van postája, 1895-ben távírót, 1913-ban telefont kapott a falu. Ebben az időben a településnek már van vasútállomása és két pénzintézete, kereskedelmi hitelszövetkezete és önsegélyző szövetkezete is, valamint gőzmalom és téglagyár is létezik a település határában.

1923-ban épült Pecze Ferenc és Lendvai Terézia kastélya, a Pecze-kastély. Az épületet egy verbászi német építész tervezte, aki ügyelt arra, hogy minden új és jó minőségű legyen. Bevezették az áramot, a fürdőszobában, konyhában meleg víz volt, parkettáztak, és redőnyöket szereltek az ablakokra. Pecze Margit, és lánya Baba, talán fél évig élt a kastélyban. Négy és fél éves korában meghalt. Szülei a temetőben a kápolnát építtettek, ahol a család sírboltja is van. A kápolnában lévő festményen látható a kislány arcképe.

A falu kulturális és művelődési életének első adatai 1869-ből származnak, ekkor alakítják meg az Olvasókört. A századvég kilencvenes éveiben Katolikus Kör, Iparosok és Kereskedők Egyesülete, Polgári Kör, Gazdakör gyűjtötte maga köré az érdeklődőket. Az 1920-as évek elején Romhányi István kántor nagy lelkesedéssel kezdte meg a műkedvelés szervezését. Színdarabokat rendezett, dalárdát, zenekart alapított. Az ötvenes években országos hírű kerámiai művésztelepet szerveztek Kishegyesen, a nyolcvanas évek végén átépítették a színháztermet.

Nagy Hegyes és Kis Hegyes 1760

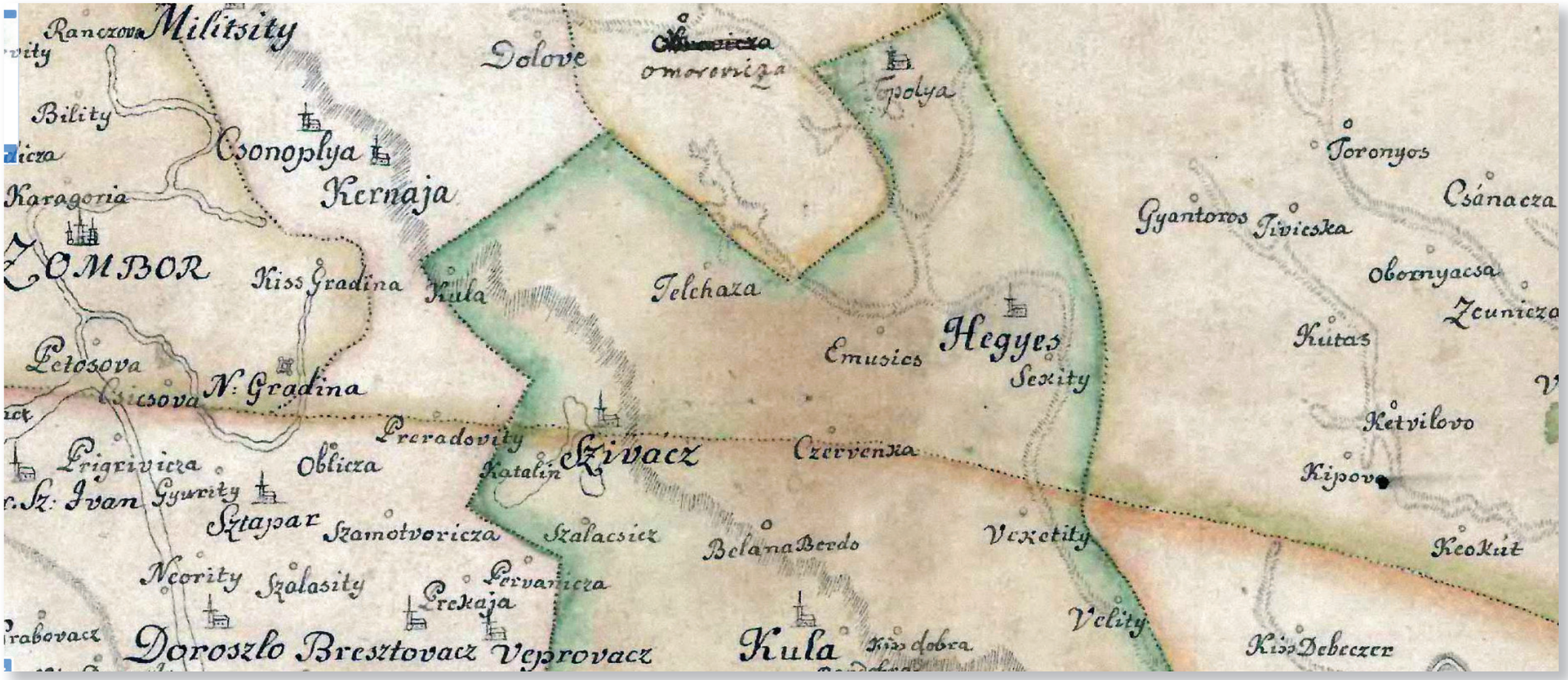
Kis Hegyes 1763

Szantova.
Bubanya.
Gakova.
Kruscevlje.
Szanisitj.
Mirovnitj.
Beregh.
Godecsovo.
Gyurgyen.
Kollúth.
Paka.
Bratyevitj.
Rancsovo.
Milicsitj.
Krianovo.
Piperos.
Bezdan.
Bidity.
Geubacsovics.
Mercopnye.
Nenadicze.
Bodrog.
Monostor Szék.
Borthan.
Sivolye.
Karagoria.
Saponya.
Csonoplya.
Kernaja.
Milicsics.
ZOMBOR.
Chemte.
Bodrog.
Monostor.
Pacsinada.
Ruzyanin.
Ivanovszello.
Kiss Gradina.
Kula.
Hetes.
Kupuszina.
Petesova.
Csicsova.
Nagy Gradina.
Preradovitj.
Bakovacz.
Prigtivicza.
Szivacz.
Cservenka.
Prior.
Szentivan.
Gyurity.
Oblicza.
Batalin.
Bukesinovacz.
Sztapary.
Apathyn.
Neority.
Sralasitj.
Pervanicza.
Bela na brdo.
Laposova.
Prekaja.
Habsa.
Kundlia.
Grabovacz.
Doroszlo.
Kiss Doroszló.
Zsarkovo.
Bresztovacz.
Veprovacz.
Birvata.
Brestovacz.
Gakovo.
Filipova.
Megyes.
Kerekytur.
Bela radanova.
Sztub.
Perkaszovo.
Racz Militics.
Nemesacze.
Szonta.
Almas.
Belobrdo.
Fl:
Danu
Kula.
Bandobra.
Kiss dobra.
Verbacz.
Sodronya.
Parasztinácz.
Torsa.
Csornok Sancz.
Nacyfen.
Pacsér.
Zobnaticza.
Omorovicza.
Dolove.
A: Roglaticza.
Topolya.
Bajsa.
Gyantaros.
Telebara.
Hegyas.
Ermusics.
Szenity.
Kuttas.
Szenta
Csoka.
Kalacsa.
Batka.
Sz: Mikl
Kurjad.
Banovcze.
Tornyos.
Csanacza.
Ugarszka.
Pesér.
Padej.
Ada seu Ostrova
Novoszello.
Tiricska.
Obarnjacza.
Mohol.
Zeunicza.
Vizes.
Rom.
Ketvillovo.
Kipova.
Csek.
Petrovoszello.
Cservenk.
Keökut.
Peszér.
Devecser.
Kovincze.
Kiss Devecser.
Csikeria.
Uj Becse.
Veranyovo.
O Becse.
Jrisacz.
Bodra.
St: Tamas.
Turia.
Földvár.
Nadaly
St: Andras.
Batalin.
Veketity.
Velity.
Mi n u s
Bessa Fl:
COMBATI
DOROGHIENSIS

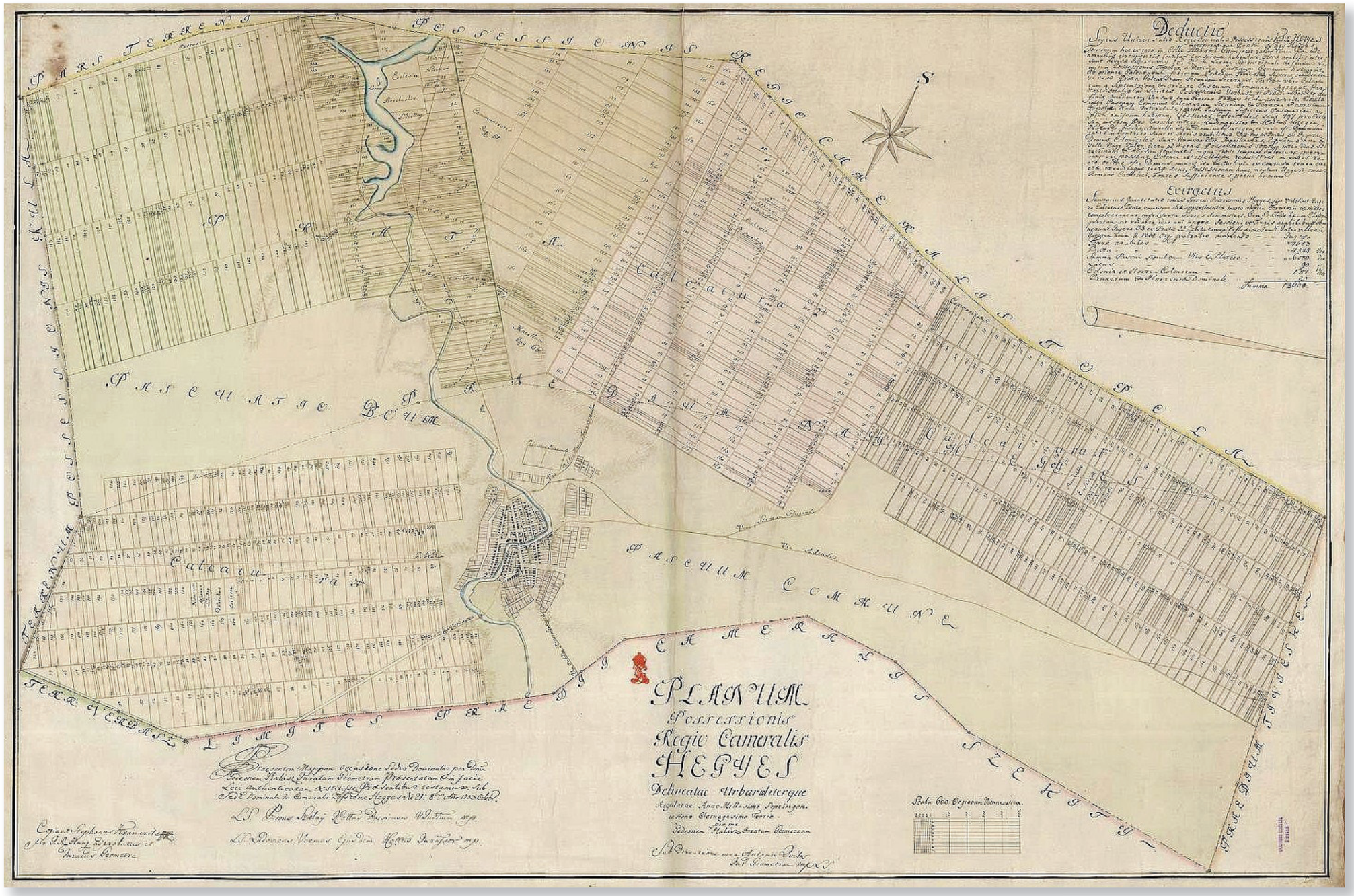
Hegyas 1766

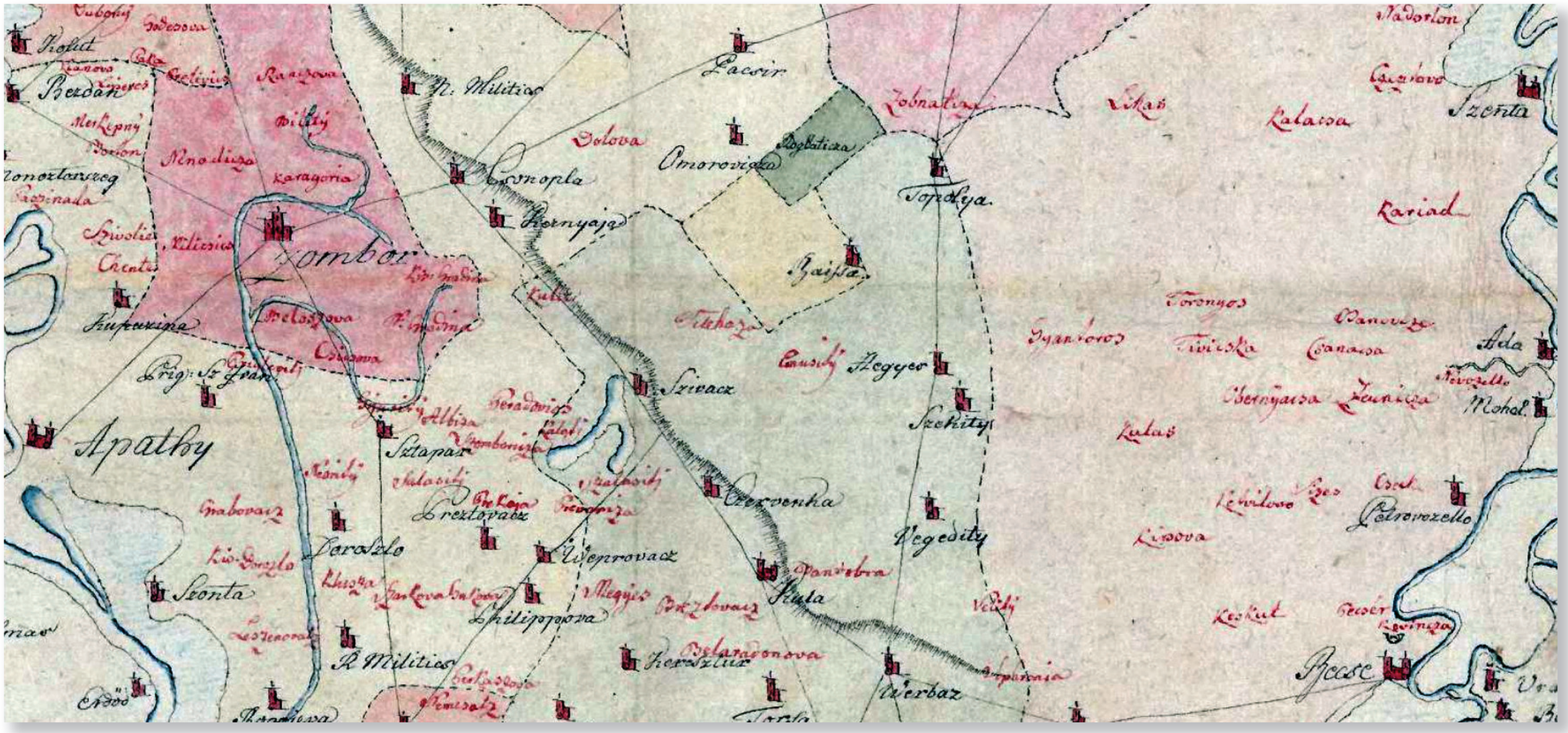
Kis Högyös 1776

Militsity
Ranczova
Dolove
Omoreniza
Topolya
Bility
Csonoplya
Kernaja
Karagoria
ZOMBOR
Kiss Gradina
Kula
Telchaza
Hegyes
Emusics
Sexity
Toronyos
Gyantoros
Csánacza
Tivicska
Obornyacsa
Zeunicza
Kutas
Ketvilovo
Kipsov
Kéokút
Lelosova
N: Gradina
Preradovity
Szivacz
Katalin
Czervenka
Prigrivicza
Oblicza
Sz: Ivan
Gyurity
Sztajsar
Szamotvoricza
Szalacsicz
Belana Berdo
Vexetity
Neority
Szalasity
Prekaja
Doroszlo
Bresztovacz
Veprovacz
Kula
Velity
Kis Debeczer

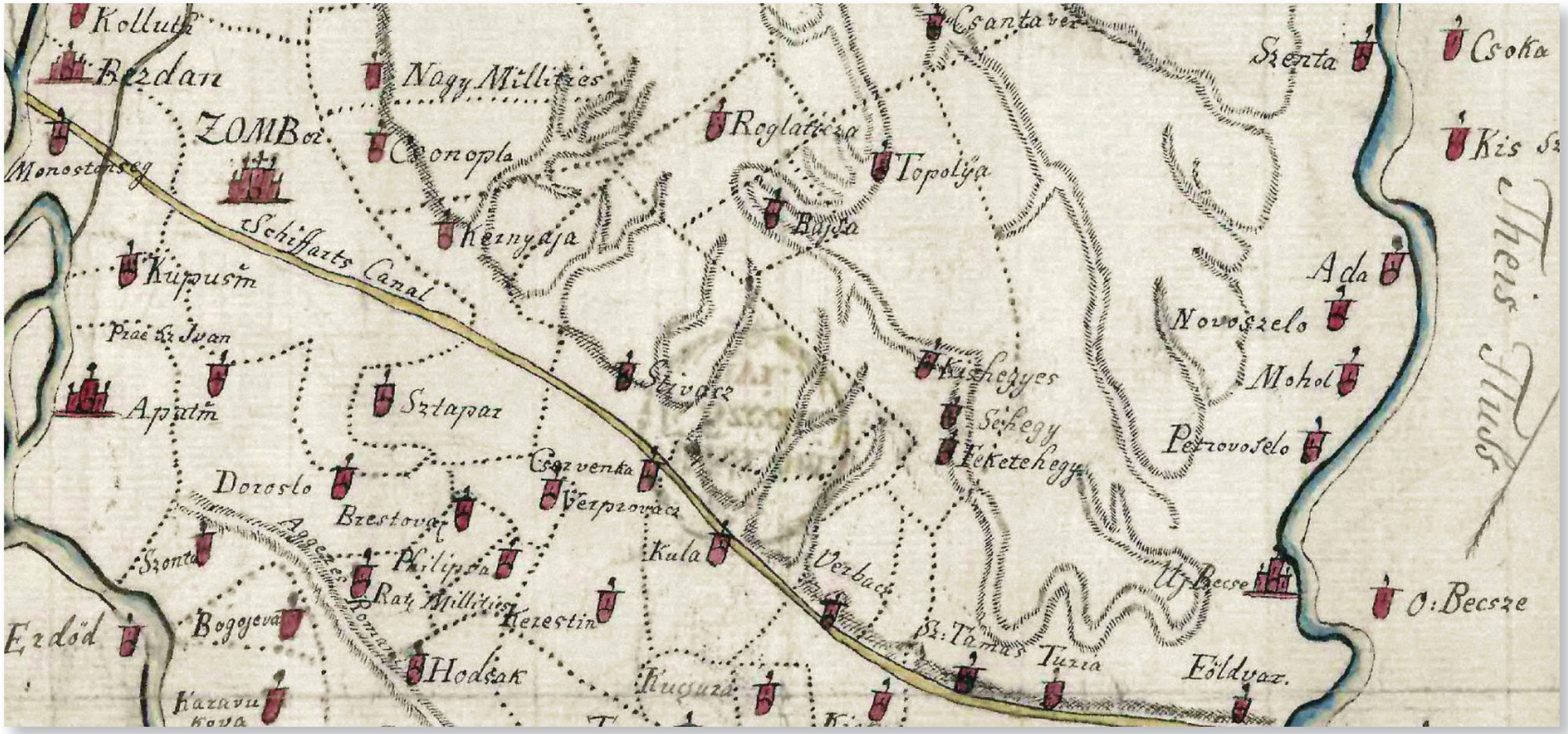
Hegyes 1779

Hegyes úrbéri rendezés térképe 1783

Apatby
Zombor
Hegyes
Szivacz
Szkitty
Sztapar
Orosztelek
Kerekegyháza
Kis-Szeged
Szenta
Kalasa
Kariad
Ada
Mohol
Petrovazello
Pacsir
Omorovicza
Solova
Kornyaja
Csausch
Fitkhoz
Gaissa
Szivolia
Kiss-Kundia
Pelesova
Csikosa
Albisa
Orlaja
Grestovacz
Ujenprovacz
Parosztlo
Seonta
Filipovova
Kis-Kundia
Kerosztur
Czerventka
Vegedity
Szula
Verbaz
Pacsir
Kalasa
Petrovazello

Hegyes 1791

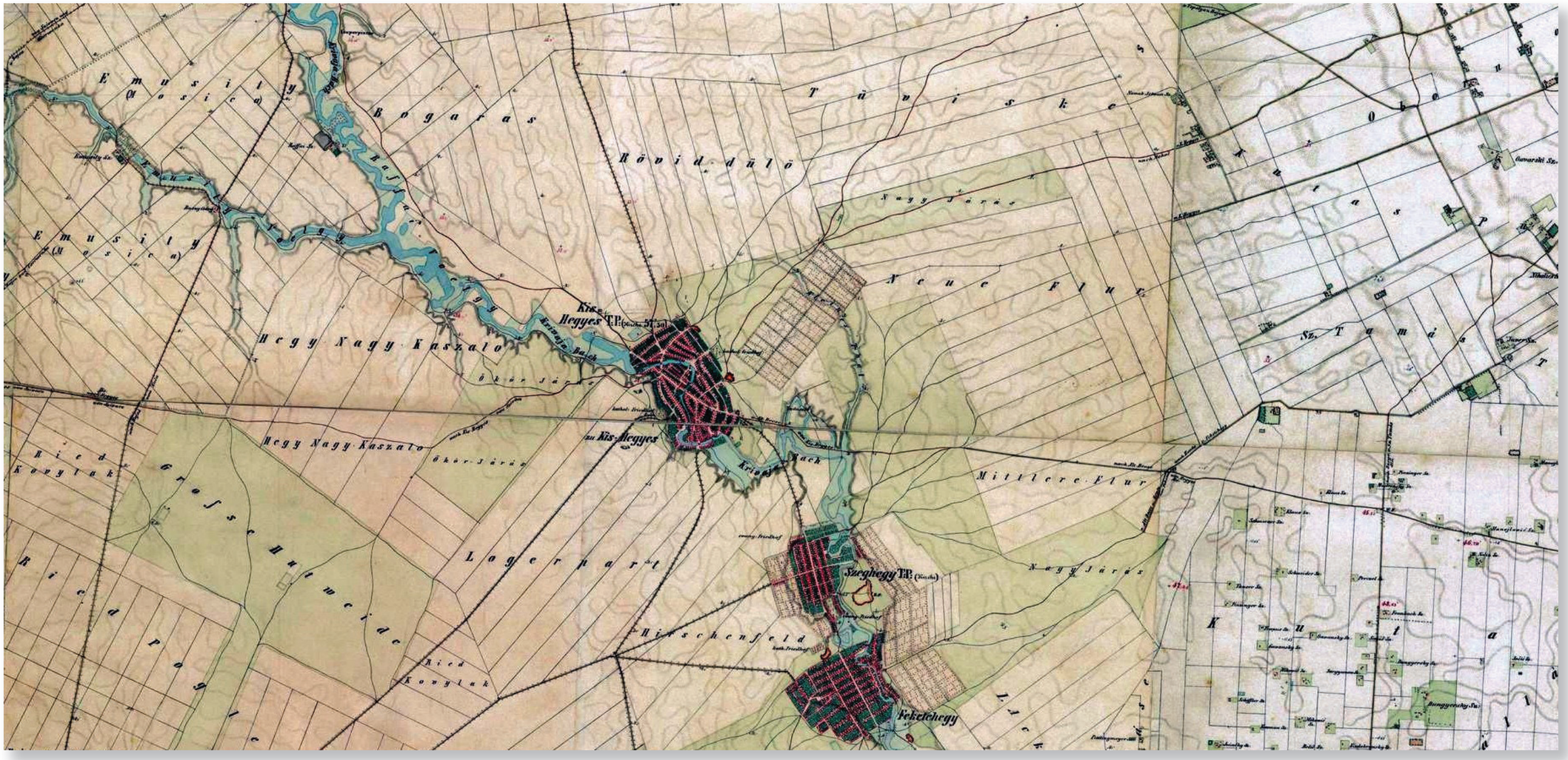
Kishegyes 1792

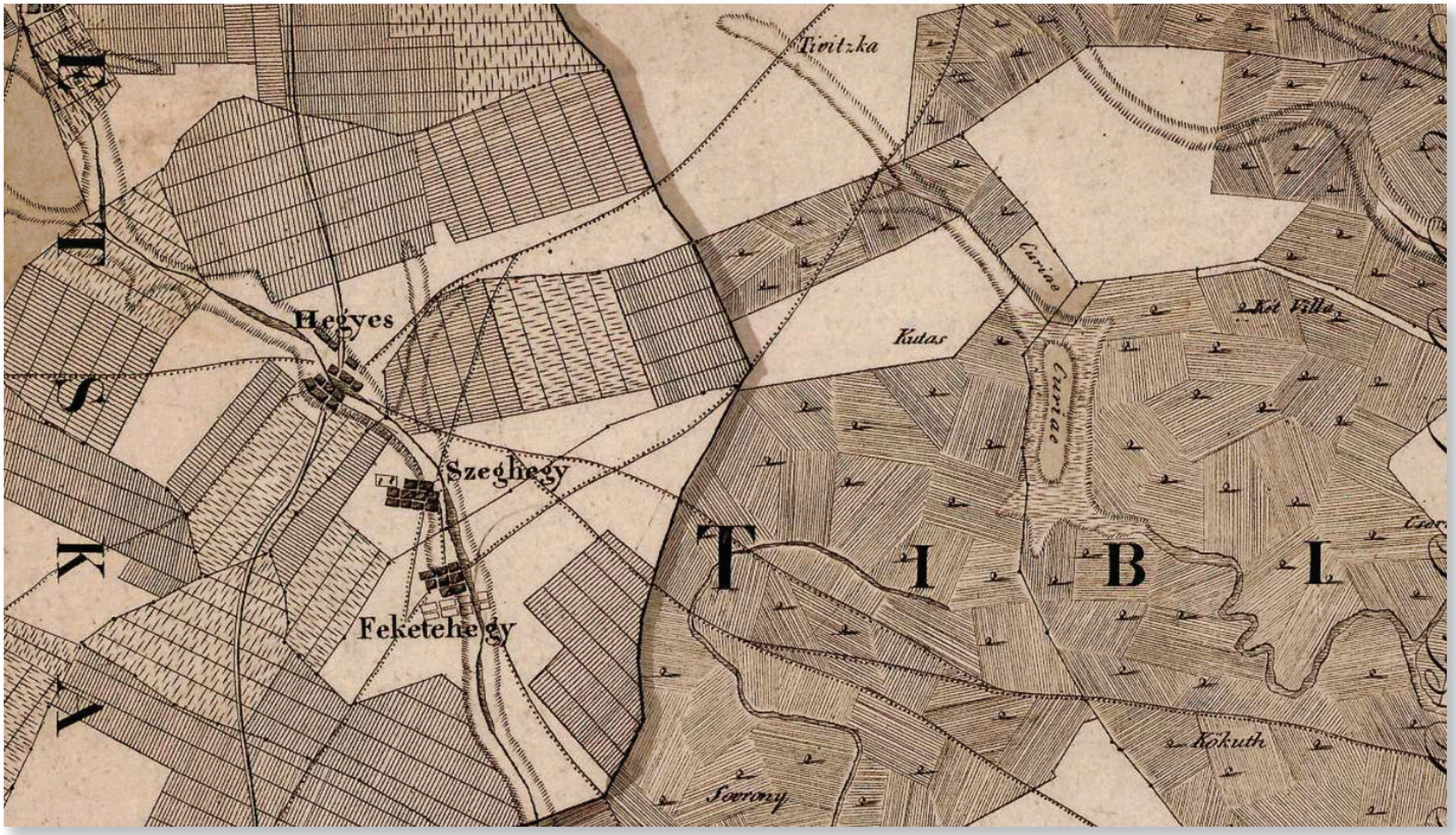
Kis Hegyes 1794

Madaras
Kunbaja P.
Sándor P.
Lads P.
Wereschitz P.
Bajmak
Wántelek P.
P. Napfeny
Szenta
Csantavér
Omarevitza
Nemet Milititsch
Csonopla
Zsambor
Kernyája
Bajsa
Topolya
Hegyes
Petrowcze
Fekete Hegy
Kula
O-Becse
Török-Becse
Földvár
Ada
Mohol
THEIL
XLIX
WESTLICHER

Hegyes 1800

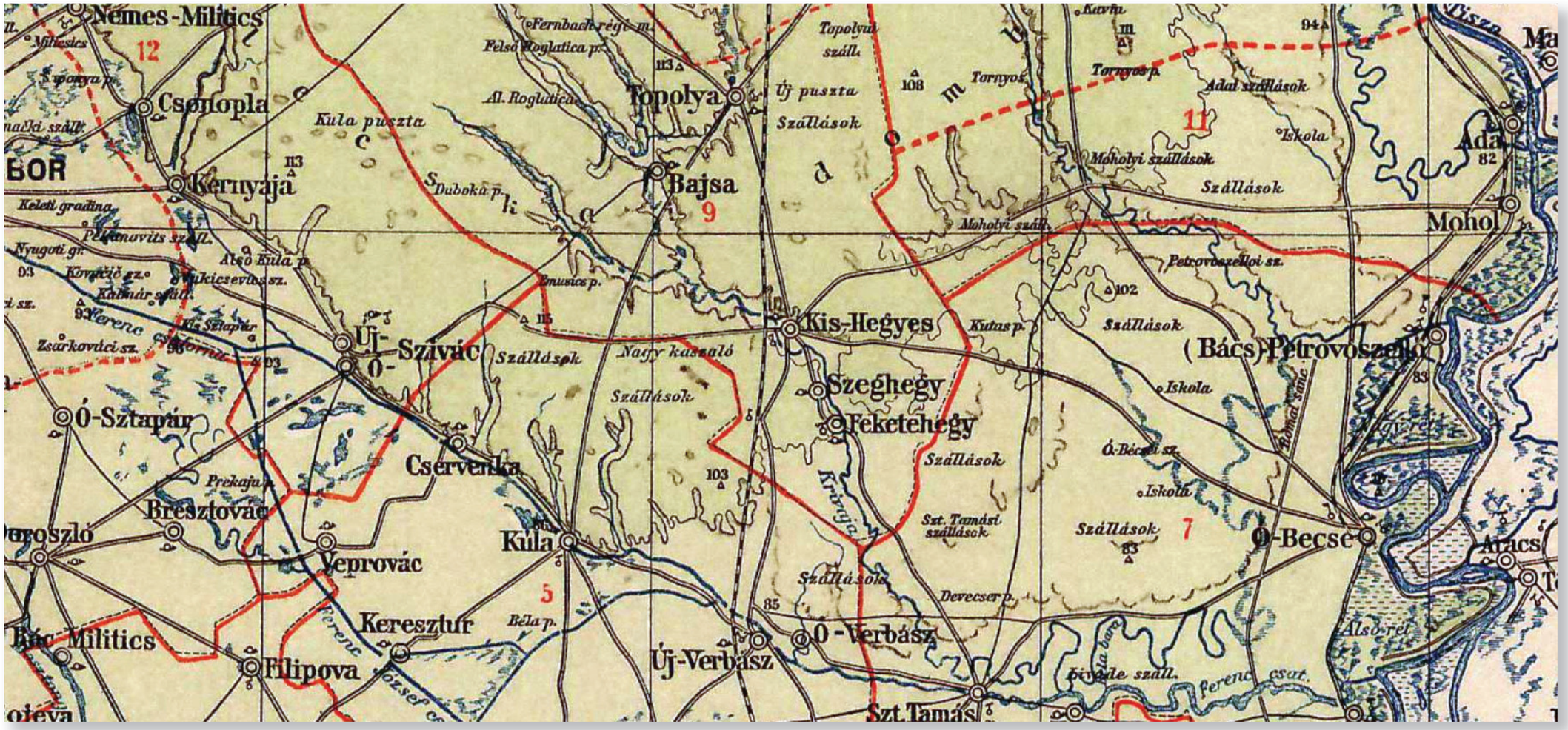
Kis Hegyes 1806

Tiritzka
Hegyes
Kutas
Curiae
Két Villa
Szeghegy
Feketehegy
T I B L
Kökuth
Severny

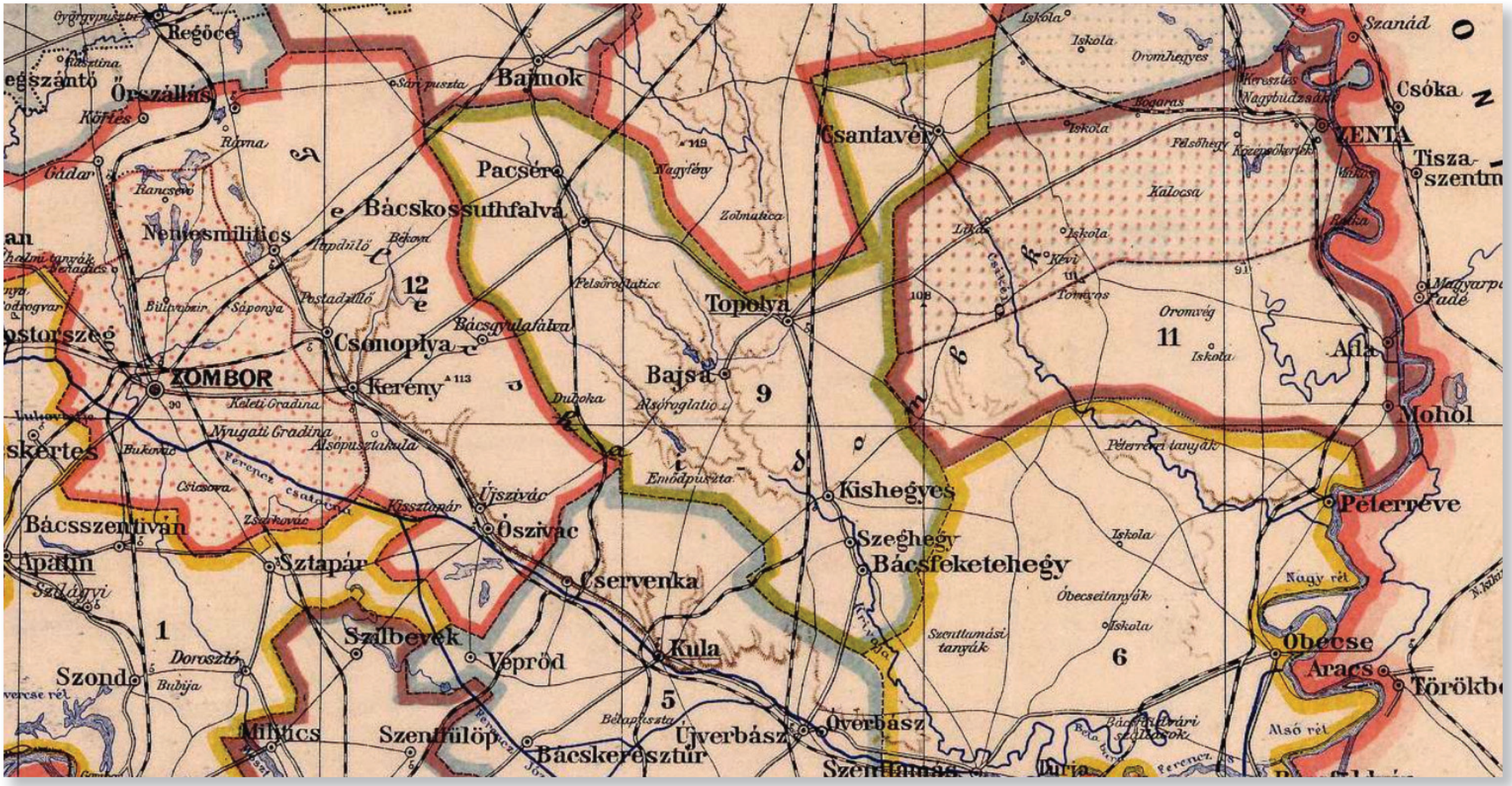
Hegyes 1825

Hegyes
(Kis Hegyes)
Szeghegy
(Szikies)
Feketehegy
(Fekecies)
Nagy járás
Tövisk es
Rövid dülö
Nagy kaszáló
Buzsi csárda
Pusztaberek
OBORNYOS PUSZTA
Grosse Wiesen

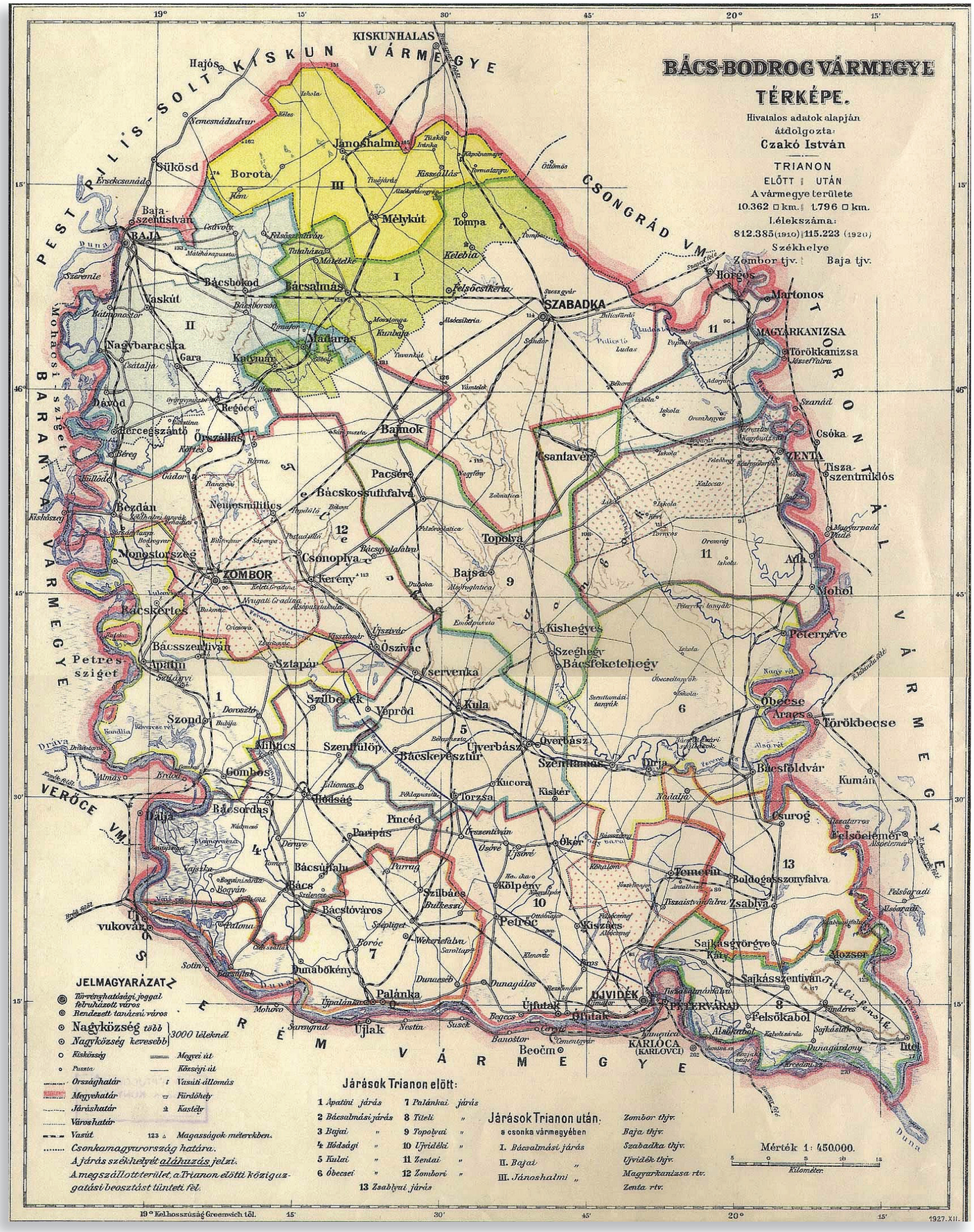
Hegyes 1869

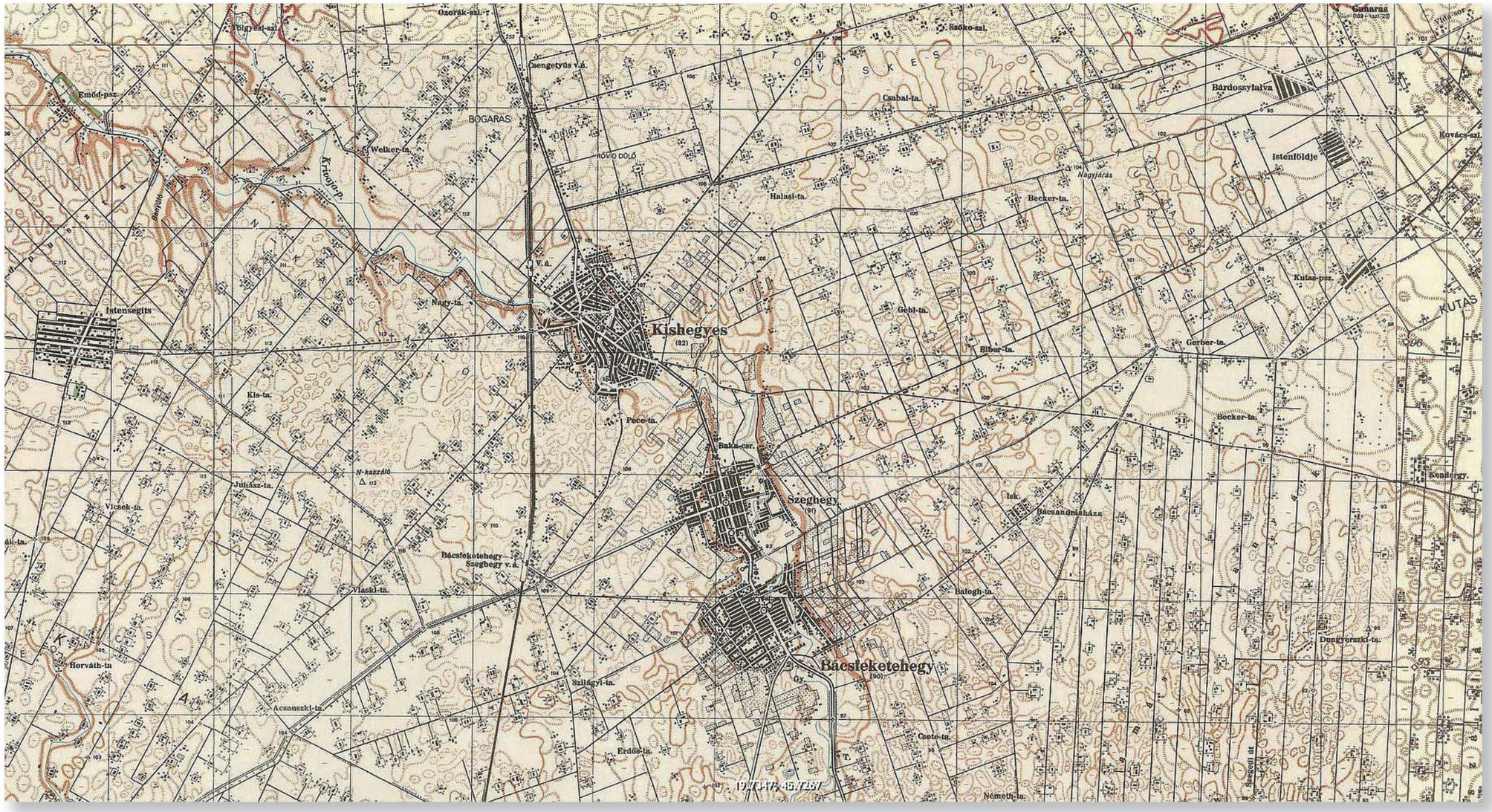
Kis-Hegyes 1880

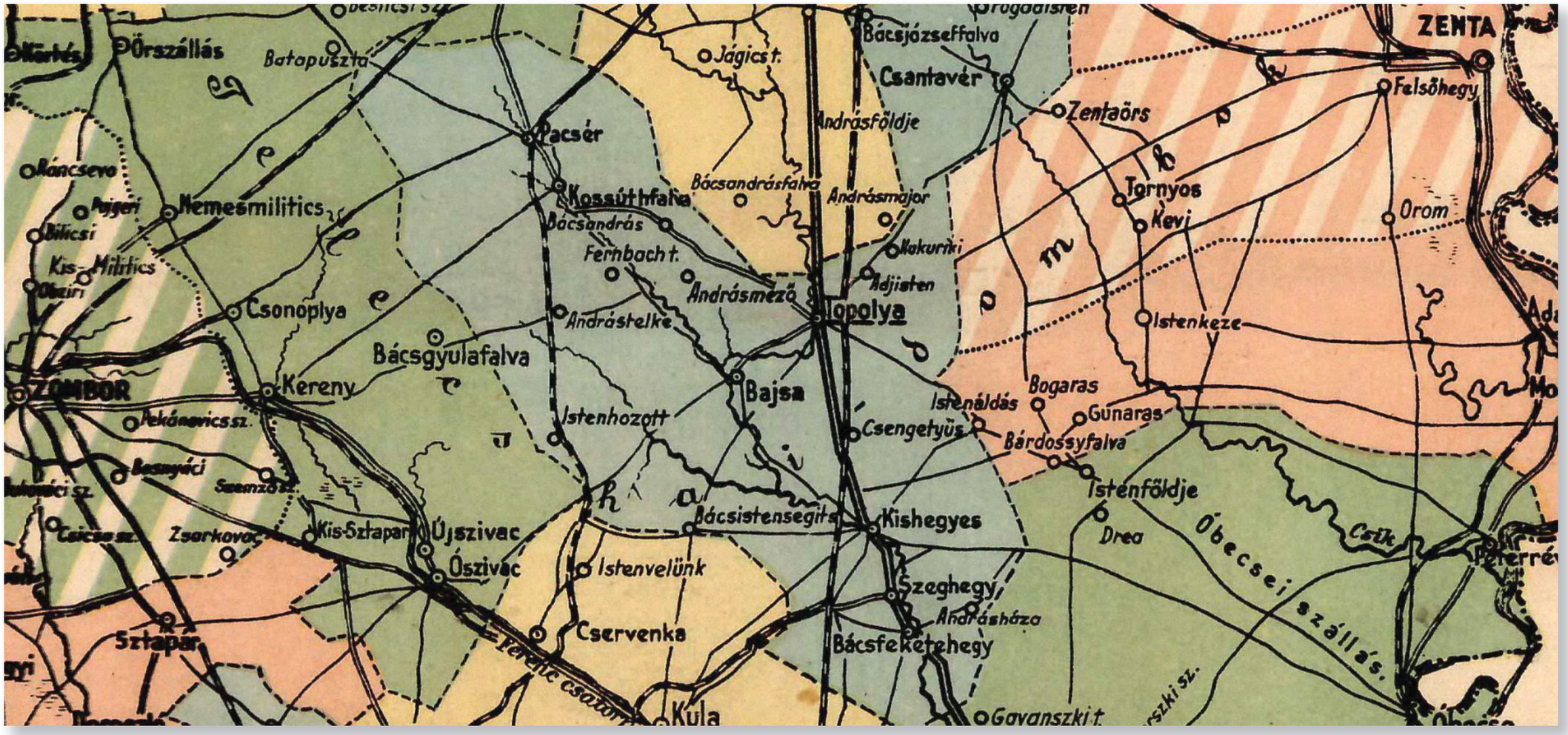
Kishegyes 1910

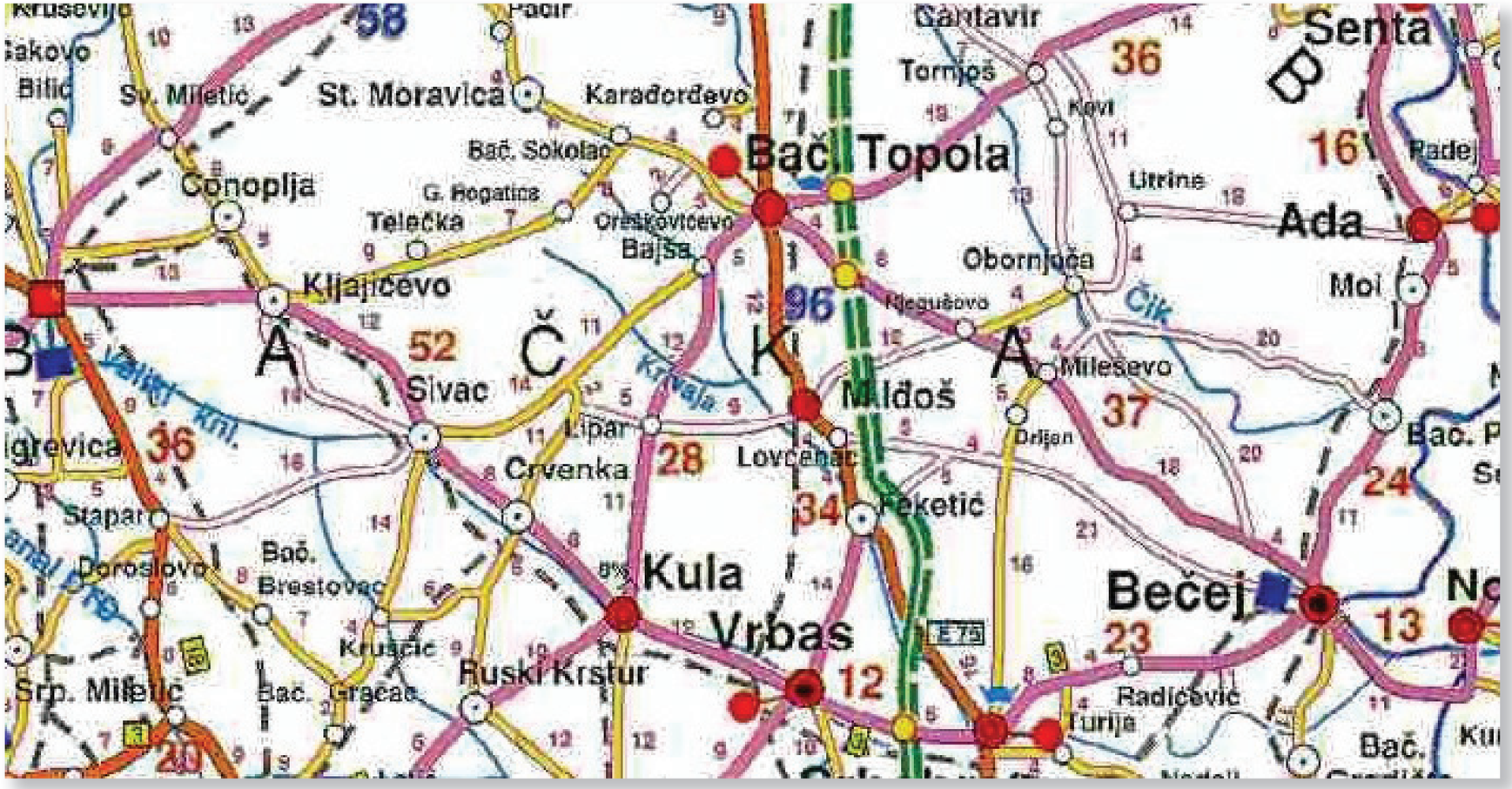
Bács-Bodrog vármegye 1918

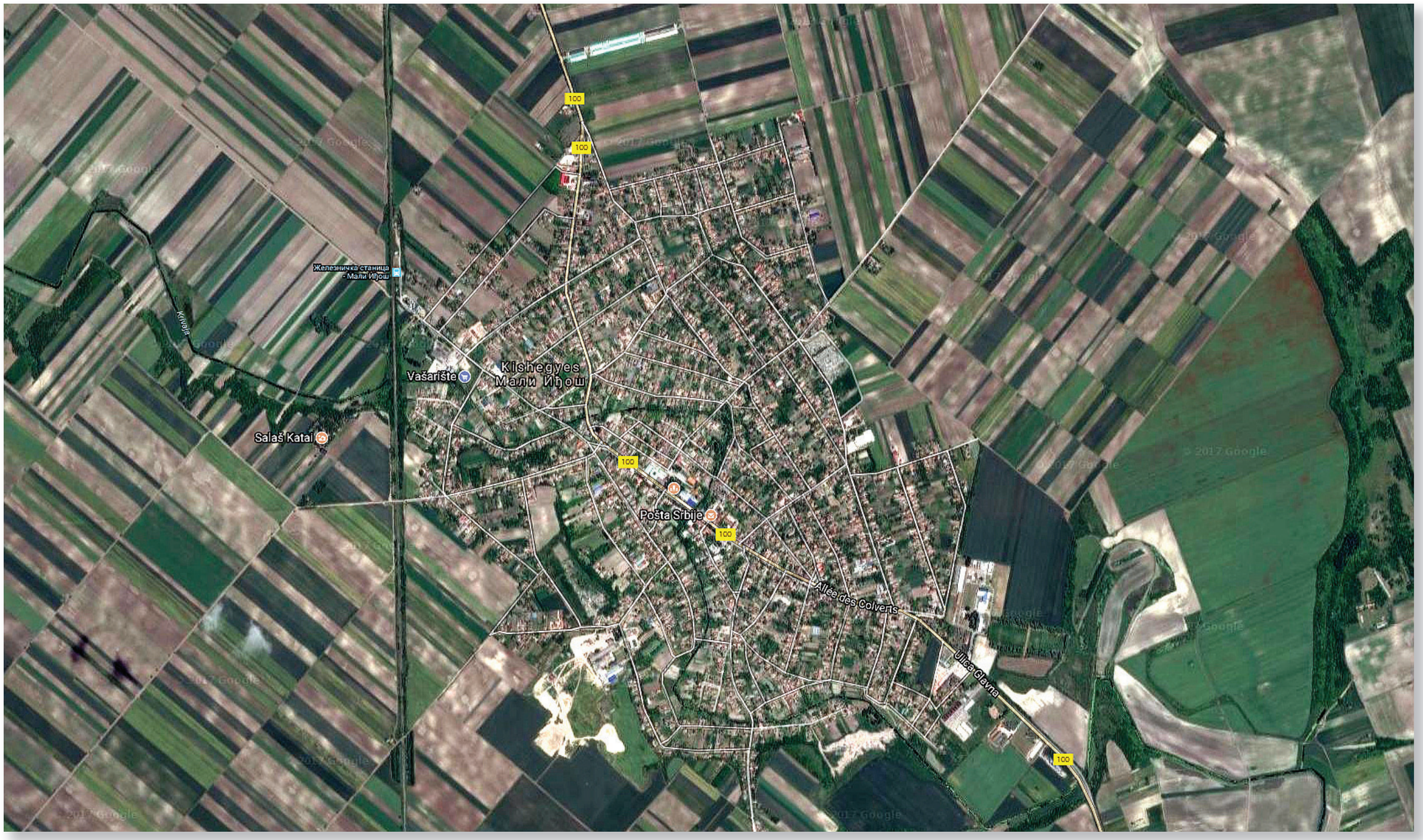
Kishegyes 1941

Kishegyes 1943

Mali Iđoš 2000

Kishegyes – Mali Iđoš 2017